

טיהור המרחב: מהישג מבצעי לצורת קרב חדשה

שלב טיהור המרחב הוא דוגמה מצוינת לשלב שבו התקפה והגנה משולבים זה בזה עד כדי יצירת צורת קרב הנפרדת משתיהן. ראוי שהתורה תכלול התייחסות לצורת הקרב העיקרית שנוקטים כוחות צה"ל במלחמה הנוכחית, וסביר שגם במלחמות עתידיות - צורת קרב טיהור המרחב. הכללתה בצורה רשמית תאפשר לצה"ל לבנות את כוחו ולהכינו בצורה טובה יותר לאתגרי העתיד

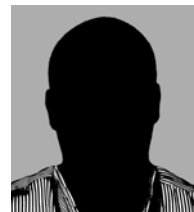

דחפור D9R משוריין וכוחות הנדסה קרבית פועלים בעזה, 2 בנובמבר 2023. בקרב טיהור המרחב המאמץ ההנדסי הוא המאמץ העיקרי וכל שאר הפעולות הקרביות נועדו לאפשר לו להתממש בקצב הגבוה ביותר האפשרי. צילום: דו"ץ

מהחוויות של מי שלחם בקרבות ההגנה בנגב המערבי ב־7 באוקטובר 2023, או במדבריות סיני ומרחבי רמת הגולן ב־6 באוקטובר 1973. המלחמה שפרצה ב־7 באוקטובר מספקת לנו, כמו כל מלחמה, הזדמנות לבחון את הקשר בין תורת הלחימה ובין המציאות. לעיתים היא מתקפת עקרונות שנלמדו מתוך אלפי שנות ניסיון של האנושות בלחימה. לעיתים היא מלבישה תובנות ותיקות בלבוש חדש המותאם לשדה הקרב המודרני. אך לעיתים היא חושפת פער בלתי ניתן לגישור בין המציאות כפי שהתהווה ובין תורת הלחימה המבקשת להמשיג לנו אותה. במקרים אלו עלינו לבחון האם וכיצד להתאים את תורת הקרב למציאות שנחשפה. המלחמה האחרונה חשפה פער כזה בין התורה למציאות בכל הנוגע לפעולות הטיהור במרחב. כשאני כותב על טיהור המרחב אני מתייחס לכל אותן הפעולות הנקטות בשטח אויב שהותקף ונכבש על ידי כוחותינו, בפרק הזמן מסוף שלב הלחימה על היעדים ועד להשלמת כיבוש השטח והשמדה, שבי או הכנעה של האויב בו. במהלך המלחמה האחרונה רוב היחידות שעסקו

הלוחמים התעוררו לעוד יום עמוס בפעילות. הם שהו באחד הבתים ההרוסים חלקית זה שבועיים, ומאז שהגיעו אליו יצאו מדי יום לסריקות במרחב ומצאו בו משגרי רקטות, קלאצ'ניקובים, רימונים, אפידים ומדים. יום אחד הם איתרו פיר כניסה למנהרה, הזעיקו כוח מיוחד כדי לחקור אותו ולהשמידו. הם הרגישו שהם נכנסים לשגרה ואפילו התחילו להתרגל למצב. כמה חיילים ירדו למטה לפרוק אספקה שהביאה יחידת הנייד הגדודית - שישיות מים, מנות קרב ותחמושת שהגיעה מדי כמה ימים אל המבנה ששהו בו. לפתע הרעידו מספר פיצוצים את המבנה. שלוש רקטות אר־פי־ג' התפוצצו אל דופן הבניין. בזכות מקצועיותם איש לא נפגע - האגף הדרומי של המבנה הושאר ריק בכוונה מפני שהיה חשוף אל האויב.

הפסקה הזאת, המבוססת על מקרה אמיתי, יכולה לתאר את חוויותיהם של עשרות אלפי לוחמים שלחמו ברצועת עזה ובלבנון מאז פרצה מלחמת "חרבות ברזל". היא ממחישה עד כמה שונה המלחמה הזאת מאלו שהתרגלנו לקרוא עליהן בספרי הזיכרונות של לוחמי עבר. אך היא גם שונה מהותית

רס"ן (מיל) תמיר, מ"פ לשעבר וקצין במכלול המבצעים של גדוד 8108

רוב הכוחות בסוף שלב הלחימה על היעדים לצורת קרב הגנה. שלב טיהור המרחב מופיע שוב בפסקה העוסקת בלחימה בשטח בנוי, שם מוזכר טיהור המרחב כחלק משלב הלחימה "על היעד" שלאחריו יבוא שלב ההתארגנות.³ אזכור נוסף של שלב טיהור המרחב מופיע בפסקה העוסקת בלחימה נגד כוחות בלתי סדירים.⁴ שם הוא מוזכר כתכלית ההתקפה. מכאן אנחנו למדים ששלב טיהור המרחב מוגדר כשלב חשוב, אולי החשוב ביותר, בצורת קרב התקפה, בייחוד כשמדובר בהתקפה על אויב הפועל באופן בלתי סדיר מתוך שטח בנוי.

שלב טיהור המרחב במלחמת "חרבות ברזל"

מן המפורסמות הן כי צה"ל מרבה לעסוק בהכשרות ובאימונים בצורת קרב התקפה ומשקיע הרבה פחות בלימוד והתכוננות לקרב ההגנה. חלק מכישלון 7 באוקטובר 2023 ו-6 באוקטובר 1973 טמון בהזנחת ממד ההגנה והעדפת ההתקפה. עם זאת גם בתוך שלב ההתקפה מוזנח כמעט לחלוטין שלב טיהור המרחב. מרבית ההכשרות והאימונים מתרכזים בתנועה אל היעד ובשלב הלחימה על היעד, ללא מתן דגש מספק לטיהור המרחב.

במהלך המלחמה האחרונה רוב היחידות שעסקו בטיהור המרחב עשו זאת במסגרת הפקודה "הגן בגזרתך", כלומר במסגרת מה שהוגדר עבורן כקרב הגנה. זאת למרות ששלב טיהור המרחב מופיע בספרות המקצועית כחלק מצורת קרב התקפה

שוב ושוב התברר במלחמה האחרונה, וביתר שאת, כי היחס בין השלבים בלחימה הפוך לחלוטין. יחידות לוחמות הקדישו בדרך כלל בין יממה ליממות אחדות לשלב הכיבוש ולאחר מכן עסקו במשך שבועות ואף חודשים בשלב טיהור היעדים.⁵ יחידות מסוימות אף לא השתתפו כלל בשלב הכיבוש ותפסו גזרות שנכבשו על ידי כוחות אחרים ועסקו אך ורק בטיהור המרחב. לדוגמה במסגרת הלחימה בבית חאנון גדוד המילואים בו אני משרת כבש את יעדיו בתוך שעות ספורות, ולאחר מכן עסק במשך שבועיים בפעולות לטיהור המרחב. פקודת המבצע הגדודית קבעה כי בגמר כיבוש היעדים יערך הגדוד להגנה. כלומר מבחינת המפקדים והלוחמים לאחר שלב ההתקפה עברנו מצורת קרב התקפה לצורת קרב הגנה. מאוחר יותר עברה פלוגתי ת"פ גדוד אחר שקיבל אחריות על גזרה לאורך ציר החוף, צפונית לעיר עזה שנכבשה לפני כן על ידי כוחות אחרים.⁶ הפקודה שקיבל הגדוד מהחטיבה - אותה פקודה שקיבלה החטיבה מהאוגדה - הייתה "הגן בגזרתך". בגזרה זו עסק הגדוד במשך שבעה שבועות בפעולות לטיהור המרחב. חודשים ספורים לאחר מכן פעל הגדוד שלי שוב במשך כשבעה שבועות בטיהור המרחב באזור מסדרון נצרים שנכבש על ידי יחידות אחרות בתחילת המלחמה.

לפעולות לטיהור המרחב היו שתי מטרות עיקריות - השמדת כוחות אויב והשמדת תשתיות אויב. בכל אותן גזרות לחימה עסקנו יום יום בסריקת מבנים, סמטאות ושטחים חקלאיים מתוך מגמה לאתר אמצעי לחימה, בורות שיגור רקטות, פירי מנהרות, מטענים וכיוצא באלו כדי לשלול אותם מהאויב. לאחר שצברנו די ניסיון, הטכניקה או צורת הקרב שנקטנו הייתה פשיטה - בכל יום תקפנו תא שטח מסוים בתוך הגזרה שלנו,

בטיהור המרחב עשו זאת במסגרת הפקודה "הגן בגזרתך", כלומר במסגרת מה שהוגדר עבורן כקרב הגנה. זאת למרות ששלב טיהור המרחב מופיע בספרות המקצועית כחלק מצורת קרב התקפה. ניתן לתלות זאת בבורות וחוסר הכרת תורת הלחימה - ויש צדק בטענה זו, אך לטענתי לא לחינם התקבע בלבול זה בקרב הכוחות הלוחמים, סדירים ומילואים, וגם בקרב המפקדים הבכירים. אני מבקש לטעון כי הלחימה בשלב זה שונה בהיבטים מהותיים מעקרונות קרב ההתקפה עד כדי כך שהשכל הישר הדריך את המפקדים שלא להגדיר את צורת הלחימה בשלב זה במסגרת צורת קרב התקפה. לכן סתירה זו בין התורה ובין המציאות לא תבוא על פתרונה רק באמצעות הדגשת לימוד תורת הקרב, אלא גם באמצעות שינויה.

אני מציע לבחון הגדרתה של צורת קרב חדשה - צורת קרב טיהור המרחב, שתתאר באופן מדויק יותר את המאפיינים, ההישגים המבצעיים הנדרשים והטכניקות שבאמצעותן יושגו הישגים אלו בשלב זה של הלחימה. צורת קרב חדשה זו תהיה צורת קרב היברידית השואבת מאפיינים הן מצורות קרב הגנתיות הן מצורות קרב התקפיות. כדי לבסס את טענתי אפרט את המאפיינים של שלב הלחימה לטיהור המרחב כפי שנחשפו במלחמת "חרבות ברזל", אסקור את הספרות המקצועית ביחס לצורת קרב הגנה, קרב התקפה וביחס לפעולות לטיהור המרחב, ואשווה את התאוריה למציאות. לבסוף, ועל סמך הניתוח שלעיל, אתווה את המאפיינים העיקריים של צורת הקרב המוצעת.

אך לפני כן, מדוע חשוב לעסוק בצורות הקרב ולבחון הגדרת צורת קרב חדשה עבור טיהור המרחב? הרי טכניקות לטיהור המרחב לרמת הצק"פ והצק"ג וכן מותאמות עבור כל חזית קיימות בצה"ל זה מכבר. צורות הקרב הן אמצעי מתודי המאפשר למפקד להגדיר קודם כול לעצמו ולאחר מכן לפקודי מהי השיטה הכללית לשם השגת הישג מבצעי נתון. "צורת הקרב מגדירה את האופן בו המפקד מארגן את כוחותיו ועורכם ואת האופן בו הוא מארגן את המרחב".¹ כדי להועיל לכוחות הלוחמים, על עקרונות צורת הקרב להתאים למציאות שבשטח. שאם לא כן ייטו להתעלם מהם ולהמציא את התורה מחדש.

טיהור המרחב בספרות הצבאית

באופן רגיל כוללת התקפה שני שלבים: שלב "אל היעד" הכולל את התנועה משטחי הכינוס ועד לנקודת הזינוק; ושלב "על היעד" הכולל את ההסתערות אל עבר היעדים וכיבושם. במקומות שונים בכרכי **מבצעי כוחות היבשה** מופיעות התייחסויות שונות לשלב טיהור המרחב - כולן במסגרת תיאור צורת קרב התקפה. בכרך א' מופיעה פסקה המתארת את שלב טיהור המרחב כשלב האחרון בקרב ההתקפה.² על פי הספרות הגעה להישג זה עשויה לארוך זמן רב וכוללת שילוב של פעולות התקפיות והגנתיות. בכרך ב' מפורט כי בסיום הלחימה על היעדים יש לנצל הצלחה או להיערך להגנה - קביעה המשוננת תדיר ובעקבותיה עברו

חיילי צה"ל חוצים את מעבר ארז אל עבר שטחי צפון רצועת עזה במלחמת "חربות ברזל". בשל אורכו של שלב טיהור המרחב זקוקים הכוחות למרחבי שהייה מבוזרים. צילום: ויקיפדיה

מהעקרונות המתוארים בספרות ביחס לצורת קרב התקפה. אין להתפלא אפוא על הבלבול סביב הגדרת צורת הקרב בשלב זה. האם נכון אם כן להגדיר את שלב טיהור המרחב כחלק מצורת קרב התקפה או מצורת קרב הגנה? ניתן לטעון כי אין צורך להכריע בשאלה זאת, שהרי צורות הקרב ננקטות במקביל ובמשולב וכי מבצעי הלחימה של כוחות היבשה הם מצרף של צורות קרב שונות.⁸ אולם כל יחידה נוקטת בכל זמן נתון בצורת קרב אחת. כלומר ייתכן שבחטיבה גדוד אחד יעסוק בהגנה על ציר חיוני, השני בהתקפה על יעדי האויב והשלישי יאבטח את אגף החטיבה באמצעות הצבת מארב, אך החטיבה כחטיבה נוקטת בזמן נתון בצורת קרב אחת - בדרך כלל הגנה או התקפה, שבמסגרתה פועלים הגדודים בצורות קרב שונות. נכון הדבר גם לרמת הגדוד והפלוגות. ואם כך אנחנו חוזרים לשאלה שהוצבה בפתח פסקה זו - לאיזו צורת קרב נכון לשייך את שלב טיהור המרחב? כדי לסייע לנו לענות על השאלה נסקור את צורות קרב הגנה והתקפה כפי שהן מופיעות בספרות הצבאית ונשווה את מאפייניהן השונים אל מול מאפייני שלב טיהור המרחב.

קרב התקפה בספרות הצבאית

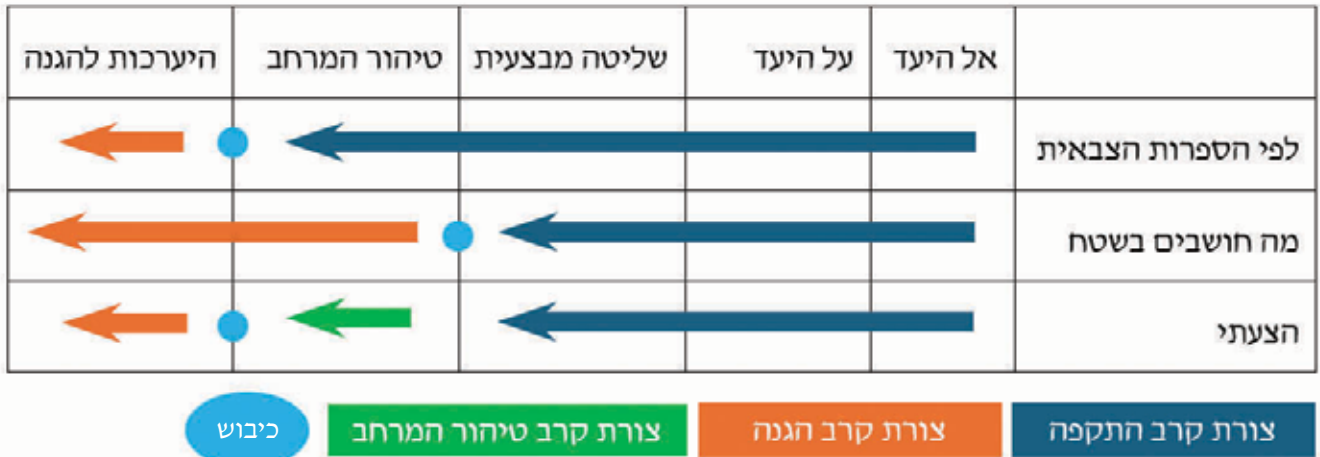
מהותה של צורת קרב התקפה הוא השמדת אויב, כיבוש שטח או שניהם כאחד. במובן זה ברור מדוע שלב טיהור המרחב, שעניינו השמדת האויב והשלמת כיבוש השטח, מוגדר בספרות הצבאית כחלק מצורת קרב זו. עם זאת הספרות שמה דגש על שלב התנועה אל היעדים וכיבושם. נקודת המוצא היא תמרון הכוחות אל עבר תא שטח הנשלט על ידי האויב, תקיפת יעדים נבחרים וכיבושם. עיקר הדגש ניתן על עיתוי ההתקפה והפתעת האויב, בחירת צירי ההתקפה, שמירה על תנופת ההתקפה, ריכוז מאמץ כנגד נקודות התורפה של האויב, התנועה "אל היעדים" והלחימה "על היעדים". או בקיצור - תמרון. הדגש הרב בספרות

השגנו בו שליטה מבצעית, סרקנו אותו או השמדנו בו תשתיות ובגמר הפעולות נסוגנו בחזרה לעמדות הקבועות שלנו. בכל אותן זירות עסקנו גם בניסיונות לפגוע בלוחמי האויב שלא ששו להיחשף. כדי לעשות זאת הצבנו תצפיות ומארבים, ולעיתים ניסינו לגרות את האויב להופיע כדי שיהיה ניתן לפגוע בו. בנוסף עסקנו, כפי שכל כוח צבאי אמור לעסוק, באבטחת כוחותינו מפני התקפות אויב. לצורך כך פרסנו עמדות שמירה ותצפיות, ערכנו את הכוחות במערך של מוצבים ומוצבי חוץ המאורגנים ככל הניתן בהיקפיות ובהדדיות וגם שלחנו סיורים, תשמועים ופטרולים אלימים שנועדו, אם לא לאתר אויב, להרחיק אותו מעמדותינו.

שוב ושוב התברר במלחמה האחרונה, וביתר שאת, כי היחס בין השלבים בלחימה הפוך לחלוטין. יחידות לוחמות הקדישו בדרך כלל בין יממה ליממות אחדות לשלב הכיבוש ולאחר מכן עסקו במשך שבועות ואף חודשים בשלב טיהור היעדים. יחידות מסוימות אף לא השתתפו כלל בשלב הכיבוש ותפסו גזרות שנכבשו על ידי כוחות אחרים ועסקו אך ורק בטיהור המרחב

תמונה דומה עולה גם מקורותיהן של יחידות אחרות במלחמה האחרונה, בעזה אך גם בחזית הצפון.⁷ מתיאור זה ניתן להפיק שתי תובנות. הראשונה - עבור מרבית היחידות והמפקדים שרר, ועודנו שורר, בלבול מושגי ותורתי עת הגדירו את שלב טיהור המרחב כחלק מצורת קרב הגנה - דבר שלא תואם את התורה ולא את ההישגים המבצעיים הנדרשים בשלב זה. השנייה - בפועל שלב טיהור המרחב שונה במאפיינים רבים ומהותיים

תרשים 1: מיקום צורת הקרב המוצעת בשלבי הלחימה

הגעת מחבלים אל הג'ג האחורי שלנו. שאר הציוויים היו לא רלוונטיים עבור הכוחות. במקום זאת ההישג המבצעי המרכזי שהוצב לכוחות על ידי הדרגים שמעליהם ועל ידי מפקדי הכוחות עצמם היה העמקת השליטה המבצעית בשטח על ידי שחיקת האויב שנוטר בו ותשתיות הלחימה שלו. הישג מבצעי התקפי לכל דבר. יותר מכך בחינת הספרות מגלה כי נעדרת כל התייחסות לפעולות לטיהור המרחב בפרקים העוסקים בקרב ההגנה, אף לא בשטח שזה עתה נכבש מידי האויב.

הבלבול שנוצר סביב הגדרת שלב טיהור המרחב כחלק מקרב הגנה טשטש את ההישגים המבצעיים הנדרשים בשלב זה. כי הרי מטבעה של ההגנה שהיא תחומה בזמן - כוח שהעביר אחריות על גזרה לאחר שהצליח למנוע נפילת שטחים חיוניים, כיבוש שטח או הגעת אויב לג'ג אחורי עמד במשימת ההגנה. אך כוח שמשימתו היא טיהור המרחב אינו יכול להסתפק בהישגים אלו - כל עוד לא השמיד את כל האויב ותשתיות האויב בגזרתו לא השלים את משימתו.

לאחר שצברנו די ניסיון, הטכניקה או צורת הקרב שנקטנו הייתה פשיטה - בכל יום תקפנו תא שטח מסוים בתוך הגזרה שלנו, השגנו בו שליטה מבצעית, סרקנו אותו או השמדנו בו תשתיות ובגמר הפעולות נסוגנו בחזרה לעמדות הקבועות שלנו

מרבית הפעולות הקרביות שנקטו הכוחות בשלב טיהור המרחב היו התקפיות באופיין ומכוונות להישגים מבצעיים התקפיים. במובן זה טבעי ומתבקש לסווג אותן כחלק מצורת קרב התקפה. מצד אחר עם התמשכות פעולות הטיהור התמסדו גבולות גזרה יציבים, באופן יחסי, במסגרתם פעלו הכוחות תוך כדי היכרות הולכת וגוברת עם השטח ותוך ארגונו לקרב על ידי הגדרת שטחים חיוניים, שטחי הכלה, תיעול והשמדה וג'ג אחורי. בנוסף עסקו הכוחות בהתבצרות, הכנת הצירים, הקפדה על היקפיות והדדיות והגדרת עתודה ניידת שהופעלה לרוב למניעת חדירות אויב לעורף מערך כוחותינו. כל אלו מאפיינים ברורים של קרב הגנה.

על היבטים אלו של תנועה ואש תוך הפתעת האויב והכנעתו תוך שימוש ביכולת התוקף לרכז מאמץ כנגד חולשות המערך המגן מסביר מדוע טועים רוב המפקדים ומגדירים את שלב טיהור המרחב כחלק מקרב ההגנה. הרי בשלב זה הכוחות סטטיים בעיקרם ולרוב אינם כובשים יעדים חדשים אלא פושטים על יעדים בתוך תא שטח שהושגה בו שליטה מבצעית זה מכבר.

קרב הגנה בספרות הצבאית

צורת קרב הגנה מיוחדת משאר צורות הקרב בכך שהיא אינה נזקקת באופן עקרוני לפקודות ארוכות. די בהגדרת גבול גזרה ובפקודה "הגן בגזרתך" כדי להבהיר לדרג כפוף את משימתו. מפקודה זו נגזרים ארבעה ציוויים יסודיים:

1. מניעת נפילת שטחים חיוניים
2. למנוע הגעת אויב אל ג'ג אחורי
3. להחזיר מצב לקדמותו
4. ליצור תנאים להתקפת נגד

כל כולם של ציוויים אלו מניחים כהנחת מוצא שהמגן מגן על שטחו מפני כוח אויב שעשוי לחדור אליו, ממש כפי שקרה ב־7 באוקטובר. אולם עד כמה הם מתאימים למציאות של חודשים ארוכים של לחימה לטיהור המרחב והעמקת השליטה המבצעית בלחימה לה היינו עדים ברצועת עזה ובלבנון?

בצבא היבשה ידועה הקביעה כי בסיום התקפה על הכוח להיערך מייד להגנה על השטח שכבש. ואכן ברמה המערכתית כך נעשה בכל מלחמות ישראל. כך הגנו כוחות צה"ל על השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים, על המובלעת הסורית ועל "אפריקה" במלחמת יום כיפור ועל דרום לבנון אחרי מלחמת לבנון הראשונה. אך האם ניתן לקבוע קביעה דומה ביחס לשטחים שנכבשו במלחמה הנוכחית? טענתי היא שלא.

בצורת קרב הגנה ההישגים המבצעיים העיקריים הם מניעת נפילת שטחים בידי האויב והחזרת שטחים שכבר נפלו. אולם במלחמה הנוכחית כוחות שהחזיקו בשטחים שנכבשו לא נדרשו כמעט כלל להתמודד עם חשש של כיבוש מחודש של השטח על ידי האויב, ומעט מאוד עם כוחות אויב שיחדרו מחדש לשטחים אלו. לדוגמה בלחימה בסמוך לציר החוף וגם בלחימה במסדרון נצרים מתוך ארבעת הציוויים בהגנה העסיק אותנו רק השני -

כוחות שריון של צה"ל בעזה ב"חברות ברזל". בקרב טיהור המרחב על השריון לשמש בסיס אש המוביל את כוחות ההנדסה והחי"ר הפועלים לסרוק ולהשמיד תשתיות ובחיפוי עליהם, וככוח תגובה מהיר לאירועים בגזרה. צילום: דו"ץ

יוכל להיחשב כשטח שנכבש רק לאחר שהושלם טיהור המרחב. עד אז אין לראות בו אלא שטח שהושגה בו שליטה מבצעית - שליטה המאפשרת חופש פעולה יחסי לכוחותינו כדי לטהר את המרחב או לנוע למשימותיהם בגזרות אחרות.

צורת קרב טיהור המרחב - הצעה לדין

מהות צורת הקרב: בהתאם לאופייה ההיברידי מוצע להגדיר את מהות צורת הקרב החדשה כצורת קרב טקטית של כוחות הפועלים בשטח שכבר הושגה בו שליטה מבצעית לאחר שנלקח מידי האויב. הכוחות עוסקים בטיהור השטח מלוחמי אויב, השמדתם, הכנעתם, גירושם או שבייתם, וכן בהשמדת תשתיות אויב הכוללות ביצורים, דרכי תנועה, מצבורי אמל"ח וכיוצא בזה. הכוחות ינקטו בצורת קרב זאת בעיקר במתאר לחימה נגד כוחות בלתי סדירים בשטח בנוי או סבוך.

היחס בין טיהור המרחב, הגנה והתקפה: צורת קרב טיהור המרחב היא צורת קרב היברידית השואבת מאפיינים הן מצורת קרב התקפה הבאה לפניה והן מצורת קרב הגנה שעשויה להגיע אחרי השלמת טיהור המרחב וכיבושו. צורת קרב טיהור המרחב נחוצה כדי להשלים כיבושו של שטח שהחל בשלב ההתקפה. המעבר מצורת קרב טיהור המרחב לצורת קרב הגנה מתאפיין במיקוד פעולת כוחותינו מהשמדת אויב ותשתיות הנמצאים בגזרה, למניעת חדירת אויב והדיפתו במקרה שחדר.

ההישגים המבצעיים בקרב טיהור המרחב: לצורת קרב טיהור המרחב יוגדרו הישגים מבצעיים התואמים את מהותה ובהם: העמקת השליטה המבצעית, איתור והשמדת אויב, תשתיות, אמל"ח ותחמושת, שלילת חופש התנועה של האויב בתוך הגזרה

מכאן עולה כי שלב טיהור המרחב מכיל מאפיינים ברורים הן של קרב התקפה הן של קרב הגנה. ומצד שני הוא שונה במאפיינים חשובים מאוד מכל אחת מצורות קרב אלו. הוא שונה משלב ההתקפה מפני שהוא סטטי הרבה יותר באופיו ונמשך זמן ארוך יותר. והוא שונה מקרב ההגנה מפני שההישגים המבצעיים המוגדרים במסגרתו שונים מאלו המאפיינים קרבות הגנה ומפני שנעדרים ממנו מרבית הציוויים המאפיינים כוח המגן בגזרתו. נוסף על כך שלב טיהור המרחב משלב בתוכו אלמנטים רבים מקרבות פשיטה ומארב.

המלחמה האחרונה חשפה כי בתווך שבין כיבוש שטח ובין הגנה עליו קיים אזור ביניים השואב מאפיינים הן מצורת קרב הגנה הן מצורת קרב התקפה ומשלב בתוכו צורות קרב משניות, לרבות פשיטה ומארב, וכי אזור ביניים זה דורש הגדרה תורתית בדמות צורת קרב חדשה - צורת קרב טיהור המרחב.

בין טיהור המרחב לכיבוש

אנחנו רגילים לחשוב על סדר הפעולות בהתקפה כך: ראשית ינוע הכוח אל היעדים, לאחר מכן ילחם על היעדים וכיבוש אותם ואז יעריך להגנה או יעבור לשלב טיהור המרחב. עם זאת עיון בספרות הצבאית מגלה שהדברים אינם כה פשוטים ואינם מאורגנים ליניארית כפי שנהוג לחשוב. כיבוש שטח הוא אחד ההישגים המבצעיים הבסיסיים ביותר עבור כוח מתמרן. הגעה להישג זה מורכבת משני נדבכים - הראשון הוא החזקה בשטח והשני הוא שבשטח לא נותרו כוחות אויב. טיהור מרחב מוגדר "כשלב האחרון של הכיבוש [...]. כיבוש הוא ההישג המוחלט ואילו טיהור מרחב ושליטה מבצעית הם חלקיים".⁹ כלומר שטח

ובינה לבין גזרות אחרות, ומניעת הישגים תודעתיים מהאויב. **האויב בקרב טיהור המרחב:** ראשית ישאף האויב להימנע ממגע ישיר עם כוחותינו. עקב נחיתותו יבחר לפגוע בכוחותינו באמצעות הנחת מטענים או מרחוק באמצעות צליפה או נשק נ"ט. שנית יפגע האויב בנקודות התורפה ובעיקר בכוחות סטטיים או בעלי שגרה צפויה. שלישית האויב יחזור לאזורים שנסרקו וטוהרו, אלא אם תימנע ממנו הגישה אליהם או אם ייהרסו לחלוטין. רביעית האויב שואף להישגים תודעתיים גם על חשבון הישגים ממשיים בשדה הקרב. ולבסוף האויב לא פועל לאורך קו המגע אלא לרוחב ולעומק כל הגזרה.

דרכי פעולת כוחותינו אל מול ההישגים המבצעיים הנדרשים ויכולות האויב: בשל אורכו של שלב טיהור המרחב זקוקים הכוחות למרחבי שהייה מבוזרים. עקב יכולתו של האויב להסתגל מבעד לקו המגע ושאיתו להשיג הישגים תודעתיים יש להתייחס לכוחות עצמם כנכסים חיוניים. לכן כוח הנוקט בצורת קרב טיהור המרחב יקים מתחם מוגן תוך הקפדה על עקרונות ההיקפיות, ההדדיות וארגון המרחב בהתאם לטכניקת היערכות להגנה בשטח בנוי.¹⁰ ממתחם זה ייצאו כוחות משנה לפעולות לטיהור המרחב.

לרוב הכוחות ייצאו לפעולות במתכונת של פשיטה הכוללת התקדמות אל עבר היעדים, כיבושם, ביצוע פעולת הסריקה, האיתור או ההשמדה ולאחר מכן נסיגה מסודרת. את ממצאי פעולות הסריקה וההשמדה יש למפות בצורה סדורה ולעדכןם במערכות השו"ב.

כדי להתמודד עם דרכי הפעולה של האויב על הכוחות הפועלים בצורת קרב טיהור המרחב להקפיד על שינוי שגרה למשל בדפוסי פעולה ובצירי התנועה הלוגיסטית, ושימוש בפעולות רועשות לצד שקטות. כדי לצמצם את יכולתו של האויב לחזור לאזורים שטוהרו יש לתת דגש על קטיעת תוואי מנהור ועל שיפור הולך וגובר של היכולת לשלוט על השטח בתצפית, הן באמצעות הצבת התצפיות והתאמת האמצעים העומדים לרשותן הן באמצעות חשיפת השטח כדי להקטין את השטחים המתים של התצפיות. נוסף על התצפיות הקרקעיות יש למצות את השימוש ברחפנים כדי לטור את השטח באופן קבוע ולצמצם תנועות אויב. יש להניח הימצאות אויב בכל שטח שאין עליו שליטה קבועה בתצפית. בקרב טיהור המרחב יש סבירות גבוהה למעבר כוחות שונים דרך גזרת הכוח המטהר. יש להקפיד על תיאום ושליטה בתנועות אלו ולנהלן כמעבר כוח דרך כוח בהתאם לטכניקה המוכרת.

החילות בקרב טיהור המרחב: יחסי הגומלין בין החילות בקרב טיהור המרחב שונים מהותית מאלו המתקיימים ביניהם בקרבות התקפה והגנה. שלושת החילות המתמרנים העיקריים - חי"ר, שריון והנדסה - פועלים בתפקידים שונים משמעותית.

הנדסה: הן בהתקפה הן בהגנה נועד להנדסה הקרבית תפקיד תומך בלבד. ביצור והקמת מכשולים שיקשו על התקדמות האויב בהגנה; ופריצת מכשולי האויב וביצוריו בהתקפה. לא כך בקרב טיהור המרחב, שכן במיוחד בלחימה מול אויב בלתי סדיר הפועל בשטח סגור (בנוי או סבוך) תכלית המשימה היא שלילת יכולת האויב לשהות בשטח ולפעול ממנו באמצעות השמדת תשתיותיו. לכן בקרב טיהור המרחב המאמץ ההנדסי הוא המאמץ העיקרי וכל שאר הפעולות הקרביות נועדו לאפשר לו להתממש בקצב הגבוה ביותר האפשרי.

שריון: לשריון נועד תפקיד מכריע בהגנה ובמיוחד בהתקפה

בזכות השילוב שבין יכולות האש והתנועה שלו, המאפשרות לו לפרוץ את מערכי האויב במהירות בהתקפה ולשמש ככוח אש משמעותי וגמיש בהגנה. אולם בקרב טיהור המרחב המתאפיין בשהות ממושכת, באויב שכמעט ואינו מופיע ובהיעדר תמרון משמעותי, לשריון תפקיד שונה אך חשוב לא פחות - לשמש כסיס אש המוביל את כוחות ההנדסה והחי"ר הפועלים לסרוק ולהשמיד תשתיות ובחיפוי עליהם, וככוח תגובה מהיר לאירועים בגזרה. לכן בקרב טיהור המרחב יפעל השריון בעיקרו ככוח סיוע למאמץ העיקרי ולא יהיה בעצמו בדרך כלל מאמץ כזה.

חי"ר: בקרב טיהור המרחב ישמש החי"ר המסה העיקרית של הכוחות בשטח. תפקידו העיקרי הוא סריקת המרחב בדגש על מבנים ושטחים סגורים כדי לאתר אמל"ח ותשתיות אויב, וכחיפוי וסיוע לכוחות ההנדסה העוסקים בהשמדת התשתיות. לחי"ר גם תפקיד חשוב בהגנת המתחמים המוגנים שמהם יוצאים הכוחות לפעילות טיהור המרחב.

בקרב טיהור המרחב ישמש החי"ר המסה העיקרית של הכוחות בשטח. תפקידו העיקרי הוא סריקת המרחב בדגש על מבנים ושטחים סגורים כדי לאתר אמל"ח ותשתיות אויב, וכחיפוי וסיוע לכוחות ההנדסה העוסקים בהשמדת התשתיות. לחי"ר גם תפקיד חשוב בהגנת המתחמים המוגנים שמהם יוצאים הכוחות לפעילות טיהור המרחב

סיכום

בספרו אסטרטגיה של מלחמה ושלווה תיאור אדוארד לטוואק את מערכת היחסים הפרדוקסלית בין התקפה להגנה.¹¹ שלב טיהור המרחב הוא דוגמה מצוינת לשלב שבו התקפה והגנה משולבים זה בזה לבלתי הפרד עד כדי יצירת צורת קרב הנפרדת משתייהן. אל לנו להסתפק בטכניקות לטיהור המרחב - הן חשובות ומועילות, אם כי בלתי מוכרות במידה מספקת. דומני שמרכזיותו של שלב טיהור המרחב במלחמה הנוכחית ובאלו העוללות לפרוץ בעתיד, והשוני המובהק שבינו ובין עקרונות צורות קרב התקפה והגנה, מצדיקים הגדרתה של צורת קרב חדשה. מחבריהם של ספרי מבצעי כוחות היבשה טרחו להקדיש לא מעט עמודים ותשומת לב לצורות קרב משניות כגון רדיפה והשהייה וטרחו להבחין בין ובין צורות הקרב הדומות להן - התקדמות ונסיגה (בהתאמה). לכן רק ראוי שהתורה תכלול התייחסות לצורת הקרב העיקרית שנוקטים כוחות צה"ל במלחמה הנוכחית, וסביר שגם במלחמות עתידיות - צורת קרב טיהור המרחב. הכללתה בצורה רשמית תאפשר לצה"ל לבנות את כוחו, להכשירו, לאמנו, לציידו ולהכינו בצורה טובה יותר לאתגרי העתיד.

אני מבקש להודות לדותן דרוק, לאלכסיי ינקובסקי, ליגיל הנקין, עידו וייס ולגל פרל על הערותיהם המועילות.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

- GIBBONS JR. (1995) PP. 25-26 35
 IBID, P. 29 36
 KRIWANEK (1995), PP. 3-5 37
 עד הרפורמה היו ארבעה סימולי מקצוע לחי"ר – חייל רגלי, 38
 רגם, חי"ר ממכון וחי"ר נ"ט
 חי"ר קל, מוצנח, סער-אוויר, מיוחד (ריינג'רס) וממוכן 39
 אמ"ץ-תורה"ד (2009) 40
 HEAD, S. (2019, JUNE 21). HIGHLY LETHAL: WHY THE 41
 ARMY SHOULD REPLACE ITS ONE-SIZE-FITS-ALL INFANTRY
 MODEL. MODERN WARFARE INSTITUTE; WIE, R.V., &
 KEYES, T. (SUMMER 2019). MECHANIZED INFANTRY
 EXPERIENCE AND LETHALITY. INFANTRY MAGAZINE;
 WINKIE, D. (2024, FEBRUARY 1). ARMY TO CREATE NEW
 ARMOR-ALIGNED BRADLEY CREW MEMBER JOB FIELD.
 ARMY TIMES
 GIBBONS JR (1995), PP. 17–18 42
 IBID, P. 18 43
 KRIWANEK (1995), P. 8 44
 IBID, P. 8 45
 GIBBONS JR. (1995), P. 19 46
 זלמנוביץ, ב' (2022), עמ' 185 47
 בראשית מלחמת העולם השנייה התרחשה התופעה בכל
 הצבאות הלוחמים. ראו אצל הגרמנים, הבריטים והרוסים:
 ENGLISH, J.A., & GUNDMUNDSSON, B.I. (1994). ON
 INFANTRY – REVISED EDITION. PRAEGER, PP. 60, 73-77;
 IBID, P. 106; IBID, P. 85
 הנקין, י' (2022), עמ' 242 49
 שם, עמ' 254 50
 פינקל, מ' (2022). מבוא. בתוך: מאיר פינקל (עורך),
 התפתחות הקרב המשולב בצה"ל – עבר, הווה ומבט לעתיד.
 מערכות ומודן, עמ' 26 51
 גם בשיא המלחמה הקרה היו בארצות הברית פערים בסנכרון
 הרב-חילי בין החי"ר לשריון עקב שיוך חילי ואי הפנה של
 רב-חילות בקרב כוחות החי"ר – כולל חי"ר שהוצבו ביחידות
 חרמ"ש. קצין אמריקני מהתקופה העריך שלחי"רניק שיוצב
 ביחידת חרמ"ש יידרשו 18 חודשים כדי להבין את הסינרגיה בין
 החי"ר המשריון לטנקים. ראו: KRIWANEK (1985), P. 28
 פינקל, מ' (2022). מבוא, עמ' 30 53
 האס, א' (2023, 15 בפברואר). התפקוד השישי: הגנת הכוח
 – התפקוד החסר בלוחמת היבשה. מערכות
 GIBBONS JR. (1995), P. 38 55
 IBID, P. 33 56
 IBID, PP. 35–36 57
- טיהור המרחב: מהישג מבצעי לצורת קרב חדשה (עמ' 40)**
- מבצעי כוחות היבשה, כך א', מבוא, עמ' 51
 מבצעי כוחות היבשה, כך א', עמ' 86
 מבצעי כוחות היבשה, כך ב', עמ' 130
 מבצעי כוחות היבשה, כך ב', עמ' 148
 גרובר, מ' (2024) טיהור המרחב - ההיית או חלמתי חלום?
 מערכות 503
 עוד על תיאור לחימת הגדוד: ויסטוק, מ' (2024). חברות ברזל.
 סלע מאיר
 ריטרבנד, ג' (2024). משחק פנים במגרש חוץ: הצעה לשינוי
 תפיסת הלחימה בשטחים הסגורים. מערכות 504
 מבצעי כוחות היבשה, כך א', מבוא, עמ' 49
 מבצעי כוחות היבשה, כך א', עמ' 88-86
 טכניקות היסוד לצוות הקרב הפלוגתי, עמ' 97
 לוטוואק, א' (2002). אסטרטגיה של מלחמה ושלוש. מערכות
 ומשרד הביטחון
- OPERATIONS, HEADQUARTERS, DEPARTMENT OF THE
 ARMY, PP. C-5-C-7
 מאיר פינקל (עורך) (2022). התפתחות הקרב המשולב בצה"ל
 – עבר, הווה ומבט לעתיד. מערכות ומודן
 אלרון, ז' (2022). שיתוף פעולה בין-חילי ממלחמת סיני
 למלחמת ששת הימים. בתוך: מאיר פינקל (עורך), התפתחות
 הקרב המשולב בצה"ל – עבר, הווה ומבט לעתיד. מערכות
 ומודן, עמ' 86-96, 121
 שם, עמ' 121
 פינקל, מ' (2022). מאפייני השילוב בשדה הקרב בשנים
 1967-1973. בתוך: מאיר פינקל (עורך), התפתחות הקרב
 המשולב בצה"ל – עבר, הווה ומבט לעתיד. מערכות ומודן, עמ'
 125
 זלמנוביץ, ב' (2022). בניין כוח צה"ל וחילות השדה ממלחמת
 יום הכיפורים עד מבצע שלום הגליל (יוני 1982), דרך מבצע
 ליטני (מרס 1978). בתוך: מאיר פינקל (עורך), התפתחות
 הקרב המשולב בצה"ל – עבר, הווה ומבט לעתיד. מערכות
 ומודן, עמ' 163-164
 שם, עמ' 184
 פינקל, מ' (2022). ממלחמת לבנון הראשונה (1982) ועד סוף
 שנות התשעים. בתוך: מאיר פינקל (עורך), התפתחות הקרב
 המשולב בצה"ל – עבר, הווה ומבט לעתיד. מערכות ומודן, עמ'
 201
 שם, עמ' 212-213
 שם, עמ' 220
 הנקין, י' (2022). מסוף שנות התשעים ועד מלחמת לבנון
 השנייה (2006). בתוך: מאיר פינקל (עורך), התפתחות הקרב
 המשולב בצה"ל – עבר, הווה ומבט לעתיד. מערכות ומודן, עמ'
 235, 238
 דרוק, ד' (2022). הקרב המשולב והמשותף בשנים
 2006-2014. בתוך: מאיר פינקל (עורך), התפתחות הקרב
 המשולב בצה"ל – עבר, הווה ומבט לעתיד, מערכות ומודן, עמ'
 266-282, 283
 דרוק, ד' (2022). הקרב המשולב והמשותף בשנים
 2006-2014. בתוך: מאיר פינקל (עורך), התפתחות הקרב
 המשולב בצה"ל – עבר, הווה ומבט לעתיד. מערכות ומודן, עמ'
 291-293
 משה, צ' (2022). מגמות בהווה 2015-2021. בתוך: מאיר
 פינקל (עורך), התפתחות הקרב המשולב בצה"ל – עבר, הווה
 ומבט לעתיד. מערכות ומודן
 EDWARD G. GIBBONS JR, E.G. (DECEMBER 1995). WHY
 JOHNNY CAN'T DISMOUNT – THE DECLINE OF AMERICA'S
 MECHANIZED INFANTRY FORCE. US ARMY SCHOOL OF
 ADVANCED MILITARY STUDIES, P. 19
 KRIWANEK (1985), P. 10
 פינקל, מ' (2022). מאפייני השילוב בשדה הקרב בשנים
 1967-1973, עמ' 143-144
 KRIWANEK (1985), P. 1
 אלרון, ז' (2022), עמ' 33-36
 אלרון, ז' (2022). בין חד-חילי לרב-לאומי: מסוף מלחמת
 העצמאות למלחמת סיני. בתוך: מאיר פינקל (עורך),
 התפתחות הקרב המשולב בצה"ל – עבר, הווה ומבט לעתיד,
 מערכות ומודן, עמ' 82-83
 אלרון, ז' (2022). שיתוף פעולה בין-חילי ממלחמת סיני
 למלחמת ששת הימים. בתוך: מאיר פינקל (עורך), התפתחות
 הקרב המשולב בצה"ל – עבר, הווה ומבט לעתיד, מערכות
 ומודן, עמ' 86-92, 92
 KRIWANEK, T. M. (1985, DECEMBER 2). THE
 ARMORED INFANTRY IN THE US FORCE STRUCTURE,
 FT. LEAVENWORTH. US ARMY SCHOOL OF ADVANCED
 MILITARY STUDY
 KRIWANEK (1985), P. 1